

INHOUD

Voorwoord	9
1 Succes en geluk, een eerste verkenning	13
2 Geen zeven maar veertien vinkjes	30
3 De succesverhalen van de allerrijkste zakenlieden	54
4 Toeval in het bedrijfsleven (en belangrijke openbare functies)	84
5 Toeval in de wetenschap	112
6 Toeval in topvoetbal (en drie andere topsporten)	139
7 Literatuur en geluk	164
8 Waarom we niet in toeval geloven	185
9 Waarom het ertoe doet	215
Dankwoord	253
Over de auteur	255
Noten	257

Hoofdstuk 1

SUCCEES EN GELUK, EEN EERSTE VERKENNING

Bij de trainingen collegiale ondersteuning na een traumatische ervaring voor verpleegkundigen, die ik al 25 jaar verzorg, hoor ik de vreselijkste verhalen. Een van de verhalen die me het meest is bijgebleven hoorde ik van een ambulanceverpleegkundige:

Ik was twintig en liep stage bij de ambulancedienst. Samen met een ervaren collega rukten we uit naar een ongeluk. Daar aangekomen zagen we naast een auto een laken liggen waaronder zich een lichaam bevond. Het laken betekende dat degene die eronder lag dood was. Toen mijn collega het laken even optilde, zagen we een hoofd dat in tweeën was gespleten. Een gruwelijk beeld dat ik, onervaren als ik was, nooit zal vergeten. Op een paar meter afstand stond een jongeman die een vriend bleek te zijn van het slachtoffer. ‘Omdat we de weg een beetje kwijt waren, waren we deze ventweg in gereden. Mijn vriend reed in de auto achter mij. Hij was uitgestapt en naar me toe gelopen om te overleggen. Ik was in de auto blijven zitten en had het raampje opengedraaid. Op het moment dat hij zich voorover bukte, hoorde ik een enorme knal en op hetzelfde moment zag ik dat op een paar decimeter afstand van me een verkeersbord tegen het hoofd van mijn vriend sloeg. Een auto op de grote weg hiernaast was frontaal tegen de paal van het verkeersbord gebotst, waardoor het bord los was komen te zitten en naar beneden kwam. Precies op het hoofd van mijn vriend.’

Ja, een afschuwelijk verhaal. Die jongen was net op het verkeerde moment op de verkeerde plaats en door een uiterst ongelukkige samenloop van omstandigheden kwam hij aan zijn einde. Niemand zal durven beweren dat het ongeluk zijn eigen schuld was. Niemand zal zeggen dat die jongeman beter uit zijn ogen had moeten kijken.

In dit boek zal ik laten zien dat we bij het omgekeerde vaak wel zo redeneren. Als iemand veel succes heeft, dan schrijven we dat wel toe aan de persoon. Hij heeft hard gewerkt, zijn droom gevolgd, zijn talenten ingezet. Terwijl iemand die heel veel succes heeft dat ook in verreweg de meeste gevallen te danken heeft aan dezelfde factoren die tot de dood van de jonge man leidden, maar met dit verschil dat de toevalligheden nu juist heel gunstig uitpakken. Iemand was precies op het goede moment op de juiste plaats en had het geluk dat een toevallige, zeldzame combinatie van gunstige factoren hem ten deel viel.

Wat is geluk?

Ik heb nu al diverse keren de termen geluk en succes laten vallen. Voordat ik verderga met mijn betoog, zal ik eerst deze twee woorden, de sleutelbegrippen van dit boek, omschrijven. Wat is, om te beginnen, geluk?

De *Dikke van Dale* definieert geluk als: voorspoed die iemand zonder eigen toedoen ten deel valt. Geluk is dus iets positiefs: voorspoed. Maar of iets als voorspoed wordt gezien is, zoals de Engelsen zo mooi zeggen, ‘*in the eye of the beholder*’, het is dus maar net hoe je ertegen aankijkt. Bovendien kan iemands opvatting over geluk in de loop der tijd veranderen. Verderop in mijn straat woont een jonge vrouw van 21 jaar die 3 jaar geleden na het plotselinge overlijden van haar oom een erfenis kreeg van 2 mil-

joen. Aanvankelijk was haar stiefvader hier erg blij mee, maar nu beschouwt hij het als de grootste ramp die zijn stiefkind kon overkomen. Door de erfenis stopte zijn kleinkind meteen met haar studie en weigert ze tot nu toe ook om te gaan werken. ‘Ik ga me niet uitsloven voor een paar tientjes in de maand extra.’ De erfenis heeft al haar ambities van de ene op de andere dag gedoofd. Ze leidt nu een leeg bestaan.

We noemen iets geluk als voorspoed iemand ten deel viel, dus als iemand er zelf niets voor hoefde te doen. De jonge vrouw in onze straat kreeg de erfenis, zonder dat ze er enige moeite voor hoefde te doen. De Engelse taal kent twee soorten van geluk: *good luck* en *bad luck*. Het eerste is goed of positief, het tweede is slecht en negatief. Het Nederlandse woord voor bad luck is pech. De jongeman wiens hoofd gespleten werd door een verkeersbord had bad luck. Het fatale ongeluk overkwam hem. Tussen goed en bad luck bestaat dus maar één verschil: de uitkomst. Wie in pech gelooft, zou dus ook in geluk moeten geloven. Het zijn immers twee kanten van dezelfde medaille. Maar op dit punt houden we er vaak een andere logica op na.

Nu dan de tweede vraag: wat is succes? Letterlijk betekent succes: gunstige afloop of resultaat behalen. Het is afgeleid van het Latijnse werkwoord *succedere*, dat lukken of slagen betekent. We willen allemaal ergens in slagen. Waarin dat is, verschilt van persoon tot persoon.

In mijn jeugd speelde ik vaak met veel plezier het spelletje Carrière. Een soort Monopoly, maar dan veel minder kapitalistisch: het draaide er namelijk om als eerste je zelf geformuleerde doel te behalen. En dat doel kon ook iets anders inhouden dan rijk worden. Enige voorbeelden: een befaamd politicus worden, welgesteld landbouwer, gevierde Hollywood-ster, enzovoort. Je kon dus streven naar roem, liefde of rijkdom. Een mix van deze drie was ook mogelijk. De winnaar was degene die het eerst zijn suc-

cesformule had gerealiseerd. Dit spelletje maakt duidelijk dat er veel vormen van succes zijn. Voor de een is status veel belangrijker dan voor een ander, voor een ander is kunnen genieten van de alledaagse dingen van het leven het belangrijkste.

In dit boek zal ik een andere, beperkte definitie van succes hantieren. Ik versta onder succes een beroepsprestatie die door anderen wordt opgemerkt en gekoppeld is aan status en rijkdom. Succes is in mijn definitie dus niet iets wat iemand zelf bepaalt, maar de omgeving. Daarbij onderscheid ik ook nog twee gradaties: mild succes en wild succes. Mild succes noem ik een baan of beroep met een jaarinkomen van tenminste twee keer modaal, liefst nog iets meer. Denk aan een eigenaar van een middelgroot bedrijf, een hoogleraar, een bekend tv-presentator, burgemeester van een kleine of middelgrote gemeente of stad, een officier van justitie, en denk aan mensen met een beroep als notaris, registeraccountant, advocaat, arts, architect, piloot, enzovoort. Het zijn dus allemaal beroepen of prestaties waar iemand, naast een riant inkomen, een zekere status aan kan ontleenen, waardoor je dus door anderen gezien wordt.

Onder wild succes versta ik extreem veel succes, denk aan mensen als John de Mol, Elon Musk, Bill Gates, Mark Zuckerberg, Russische oligarchen, Warren Buffett, de CEO van een grote multinational zoals ASML of Philips. In onze huidige tijd bestaat er een eenvoudig meetinstrument voor wild succes: een vermelding op Wikipedia van tenminste (niet eigenhandig geschreven) twee pagina's. Een tweede vuistregel is: in hoe meer talen er op Wikipedia over iemand wordt geschreven, des te meer succes iemand heeft. Naar deze maatstaf is niet Jezus of Mohammed de meest succesvolle persoon aller tijden, maar de filosoof Aristoteles.

Nogmaals, ik realiseer me dat op mijn definities heel wat af te dingen valt. Ze zeggen namelijk niets over het geluk (*happiness*) dat iemand erbij ervaart. Een psychiater met een weliswaar volle bankrekening maar niet zo veel affiniteit met zijn patiënten en die

misschien toch liever meubelmaker had willen zijn... is hij succesvol? En de rijke zakenman die vier keer zijn relatie zag stranden omdat zijn werk steeds voorrang kreeg en zich nu pas realiseert dat hij op het terrein van de liefde een dikke onvoldoende heeft gescoord, is hij succesvol? Het lijken retorische vragen, maar in dit boek noem ik hem toch succesvol omdat hij het in de ogen van anderen heeft gemaakt.

Geprogrammeerd op succes?

Nicholas Kristof, een columnist van de *New York Times*, schreef in 2014¹:

Het is een wijdverbreide misvatting of dwaling onder succesvolle Amerikanen: dat ze hun triomfen uitsluitend te danken hebben aan hard werken en aan hun intelligentie.

In werkelijkheid was vooral bepalend voor hun succes dat ze in een Amerikaanse middenklasse werden geboren in een gezin van ouders die van hen hielden, die hun voor het slapen voorlezen, die hun de mogelijkheden gaven in competitieverband baseball te spelen, die hun een bibliotheekpas bezorgden en hun muziekonderwijs betaalden. Ze werden al geprogrammeerd op succes toen ze nog niets anders waren dan bevruchte eicellen.

Toen ik deze passage indertijd voorlas aan een vriend van mij die van mening is dat toeval een veel kleinere rol speelt bij succes dan ik, zei hij: 'Huub, ben jij zelf niet het levende bewijs dat deze stelling niet klopt? Je vertelde me ooit dat je op de lagere school de enige van de klas was die geen blokfluit had tijdens de muziekles, omdat je ouders hier het geld niet voor hadden en dat jij van de muziekleraar de taak kreeg om je bureau als drum te gebruiken

om het ritme aan te geven. Je zei ook dat je ouders niet de tijd hadden om voor te lezen en dat bij jou thuis maar een paar boeken stonden: de bijbel en een paar sprookjesboeken. Jij bent er toch ook gekomen?’

‘Ik neem hiervan niets terug,’ zei ik. ‘Er zullen altijd uitzonderingen zijn, dus jongens (of meisjes) die het – aldus een veelgehoord gezegde – van krantenjongen (of -meisje) hebben geschopt tot miljonair. Maar ook ik behoor wel degelijk tot de bevoorrechte groep waar Kristof op doelt. Ik kreeg een bibliotheekpas – misschien was die wel gratis, dat weet ik niet meer – waar ik heel veel gebruik van heb gemaakt. Als ik niet moest werken op het land of met mijn broers en vrienden voetbalde, dan las ik de boeken van Pinkeltje, Arendsoog en Karl May. Ik had de mazzel dat juist toen ik kon gaan studeren de studiebeurs werd ingevoerd, die arbeiderskinderen de mogelijkheid gaf om te studeren. De pater in het dorp die jongens moest ‘rekruteren’ voor de priesteropleiding vond bij mijn gelovige ouders een willig oor. Daardoor kon ik op mijn twaalfde naar het klein seminarie en het gymnasium. Kortom, ik kwam niet uit de middenklasse, maar kreeg uiteindelijk wel dezelfde kansen als deze klasse. Mijn bedje was gespreid, ik hoefde alleen maar de lakens open te slaan en in bed te gaan liggen. Na mijn studietijd had ik weliswaar een studieschuld van 35.000 gulden, maar deze schuld viel in het niet bij de rijkdom in mijn hoofd en de mogelijkheden die ik toen kreeg om carrière te maken.

Toeval of niet: juist terwijl ik aan de eerste hoofdstukken van dit boek schrijf, verschijnt Joris Luyendijks boek *De zeven vinkjes*. In een interview in *de Volkskrant* vertaalt Luyendijk de bevoorrechte positie van de Amerikaanse middenstandsklasse in ‘zeven vinkjes’: man, wit, hetero, minstens één hoogopgeleide ouder, een vwo- of gymnasiumdiploma, minstens één in Nederland geboren ouder en een diploma aan de universiteit².

Joris Luyendijk zelf: *‘Ik heb een tijdje gepuzzeld, voor ik bij deze zeven uitkwam. Het is geen theorie, het is een aanzet. Waar het mij om gaat: als je volhoudt dat iedereen in Nederland met gelijke kansen geboren wordt, dan kan het niet zo zijn dat vijf van de zes laatste premiers, negen van de vijftien invloedrijkste Nederlanders en de laatste drie hoofdredacteurs van de Volkskrant uit dit kleine groepje komen. Hooguit 3 procent van de bevolking heeft 7 vinkjes.*

Zelfs binnen een en hetzelfde gezin kunnen er bij de geboorte al grote verschillen zijn in kansen op succes. Ik denk aan mijn zus die zes jaar na mij werd geboren. Ze had de pech dat ze in een groot gezin werd geboren met zes jongens boven haar, drie onder haar en een oudere zus die wou gaan trouwen. Ofschoon ze net zo goed kon studeren als ik, moest ze vanaf haar zestiende – het einde van de leerplichtige leeftijd – thuisblijven om mijn moeder te helpen in het gezin. Ik herinner me nog de tranen die zowel zij als mijn moeder erom vergoten.

Kleine gebeurtenissen, grote gevolgen

In zijn boek *Grote verwachtingen* beschrijft Charles Dickens wat de gevolgen voor het verdere leven van de hoofdpersoon (Pip) zijn als deze een eerste bezoek brengt aan het huis van Miss Havisham³:

Dat was een gedenkwaardige dag voor mij, want hij bracht grote veranderingen in mij teweeg. Maar dat geldt voor elk leven. Stel je voor dat er een bepaalde uitgelezen dag uit zou worden geschrapt en bedenk dan hoe anders het leven zou zijn verlopen. Onderbreek even deze lectuur en denk aan de lange keten van ijzer of goud, van doornen of bloemen, die je nooit vastgelegd zou hebben als de eerste schakel niet op een gedenkwaardige dag was gevormd.